

Görkəmli alim, pedaqoq, şair

❑ **Mənsub olduğu xalqın, müxtəlif nəsilədən olan insanların intellektual səviyyəsinin daha da yüksəlməsi naminə yorulmadan, səylə çalışanlar əbədiyaşarlıq hüququ qazanırlar. Fəlsəfə üzrə elmlər doktoru, professor, akademik, nəğməkar şair kimi sayılıb-seçilən Aslan Məhəmməd oğlu Aslanov da belə ziyalılardandır.**

Aslan Aslanov 1926-cı il avqustun 20-də Ağstafa şəhərində anadan olmuşdur. Hələ uşaqlıq, yeniyetməlik illərindən daha çox oxuyub-öyrənmək səyi ilə çalışaraq şəhərdəki dəmir yolu orta məktəbini yüksək təhsil göstəriciləri ilə başa vurur. Bax elə bu qabiliyyətinə görə də onun məzunu olduğu məktəbdə müəllim kimi fəaliyyət göstərməsini məqsədmüvafiq sayırlar. Bu böyük etimad öz yerində, lakin gənc Aslanın qəlbi ali təhsil almaq, həyatda fəal ictimai mövqe tutmaq arzusu ilə döyünürdü. 1942-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin fizika-riyaziyyat fakültəsinə qəbul olunanda və 1945-ci ildən tarix fakültəsinin fəlsəfə şöbəsində təhsilini uğurla davam etdirəndə də müqəddəs bir arzu-amalla yaşayır, oxuyub-öyrənməyi, insanlara daha çox görək olan elm-sənət sahəsində çalışmağı həyatının əsas mənasını sayırdı. Ölkənin ən möhtəşəm ali təhsil ocağı olan universitetin fəlsəfə kafedrasında müəllim kimi pedaqoji fəaliyyətə başlayanda belə bir ideya inamını əsas götürdü: gənclərdə, habelə müxtəlif nəsilədən olan insanlarda etik-estetik mədəniyyətin inkişafı problemi xüsusi tədqiqat obyektinə çevrilməlidir.

Sosial inkişafa, tərəqqiyə zəmin yaradan doğma universitetin fəlsəfə ixtisası üzrə aspiranturasında təhsil alanda da, sonralar namizədlik və doktorluq dissertasiyalarını uğurla müdafiə edəndə də tam əminliklə belə qənaətə gəldi ki, respublikamızda fəlsəfə elminin əsas sahələrindən sayılan etika-estetika üzrə maarifçilik işlərinə daha çox diqqət yetirmək lazımdır. 1961-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetində estetik və etika kafedrasının yaradılması da onun müntəzəm, məqsədyönlü fəaliyyətinin səmərəli nəticəsi kimi dəyərləndirilməlidir. Təsədüfi deyildir ki, o, 1961-ci ildən 1980-ci ilədək bu kafedraya milli təəssübkeşlik hissi ilə rəhbərlik etmiş, gənc elmi kadrların hazırlanması işinə əhəmiyyətli təsir göstərmişdir.

Aslan müəllimin yaradıcılıq bioqrafiyası ilə tanış olarkən onun mahir elm-təhsil təşkilatçısı kimi fəaliyyəti daha çox nəzərə çarpır. O, 1944-1950-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetində komsomol komitəsinin katibi, iki dəfə universitetin partiya komitəsinin katibi (1963-1966; 1975-1977), estetika və etika kafedrasının müdiri (1961-1980) Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun rektoru (1977-1987), habelə Azərbaycan Elmlər Akademiyası tarix, fəlsəfə və hüquq bölməsinin akademik katibi (1987-1989), Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun direktoru vəzifələrində çalışarkən pedaqoji fəaliyyətini, estetika üzrə tədqiqatlarını bir an belə dayandırmamış, diqqətləyi uğurlar qazanmışdır.

Ötən əsrin 70-80-ci illərində respublikamızda, keçmiş SSRİ-də, habelə dünyanın bir sıra ölkələrində görkəmli estetik alim kimi tanınması onun gərgin yaradıcılıq axtarışlarının, fundamental tədqiqatlarının nəticəsi idi.

İsveçrədə, İngiltərədə Almaniyada, Rumıniyada, Çexoslovakiyada və s. ölkələrdə estetika problemləri üzrə keçirilən Beynəlxalq elmi konqreslərdə, simpoziumlarda etdiyi məruzə və çıxışlar akademik A.Aslanovun şöhrətini daha da artırırdı. O, SSRİ-də və dünyanın bir sıra ölkələrindəki həmkarları arasında böyük nüfuza malik idi.

Şərq və Qərb estetikasını, xüsusilə Qədim yunan, Qədim Roma, Orta əsr Avropa, Orta əsr Şərq estetikasının əsl

mahiyyətini, başlıca xüsusiyyətlərini məharətlə tədqiq etmişdir. O, eyni zamanda, Qədim yunan estetikasının korifeyləri Demokrit, Heraklit, Sokrat, Aristotelin estetik görüşlərini məharətlə araşdırmış, təhlil etmiş, həmişə öz dəyərini saxlayan fikir və mülahizələri nəzərə çatdırmışdır.

Görkəmli alman filosofu və estetiki Hegelin başlıca konsepsiyalarının əsl mahiyyətini Azərbaycan oxucularına, gənc tədqiqatçılara çatdırmaq sahəsində də Aslan müəllimin böyük əməyi olmuşdur.

İntibah dövrünün estetikası da görkəmli alimin tədqiqat obyektində xüsusi yer tutmaqla, bu elm üçün çox maraqlı olan məsələləri aşkara çıxarmışdır.

Akademik A.Aslanov milli və bəşəri dəyərləri bir-birilə çox məharətlə əlaqələndirir, bunların ümumtəbiiyə-tərəqqi prosesində mühüm rol oynadığını ağılabatan, inandırıcı müddəalarla sübuta yetirirdi. O, keçmiş SSRİ-də və dünyanın bir sıra inkişaf etmiş ölkələrində keçirilən beynəlxalq elmi məclislərdə əsas diqqəti döənə-döənə ona yönəlirdi ki, hər bir xalqın estetik mədəniyyəti, estetik fikirləri artırılıb-əskildilmədən daha konkret şəkildə göstərməli, şərh olunmalıdır. O, Azərbaycan estetikasını-estetik fikirlərini çox zaman Şərq xalqlarının estetik fikirləri adı ilə nəzərə çatdırmağı ziyanlı sayırdı. Eyni zamanda, Azərbaycanda estetik fikrin yalnız bədii əsərlərdə öz əksini, təcəssümünü tapması haqqındakı mülahizələrin birtərəfli olmasını göstərirdi. Faktlara, əldə olan mənbələrə istinad edərək deyirdi ki, estetik fikir Nizami, Xaqani, Füzuli, Nəsimi kimi dahi şairlərin bədii əsərləri ilə yanaşı, müxtəlif fəlsəfi, poetik traktatlarda, risalələrdə öz əksini tapmışdır. Tədqiqatlar Azərbaycanda estetik fikrin xronoloji cəhətdən XII əsrdən başlanması haqqında mülahizələrin də yanlış olduğunu göstərir. Aşkar edilən yeni mənbələr Azərbaycanda estetik, ədəbi-tənqidi fikir tarixinin hələlik VII əsrə qədər qabaqlara çəkməyə imkan verir.

Aslan müəllim bu konsepsiyayı ömrünün son illərində rəhbərlik etdiyi Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun elmi məclislərində də döənə-döənə gənc alimlərin nəzərinə çatdırır, bu istiqamətdə tədqiqatları dərinləşdirməyi zəruri sayırdı.

Bütün yaradıcılığı boyu maraqlı fikirləri, orijinal deyimləri ilə estetik aləmini zənginləşdirməyə çalışan alimin "İncəsənət və təbiiyə" adlı ilk fundamental əsəri (elmi redaktoru, akademik, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Fuad Qasımzadədir) 1967-ci ildə "Gənclik" nəşriyyatı tərəfindən çap olunmuşdur. "İncəsənət və təbiiyə probleminin tarixinə dair", "Gözəllik və incəsənətin idraki-təbiiyəvi əhəmiyyəti", "İncəsənətdə mənəvi gözəlliyin təcəssümü və onun ictimai təbiyədə rolu", "İncəsənət və onun xalq həyatına təsiri" bölmələrinin hər birində çox böyük elmi-nəzəri mahiyyət kəsb edən fikirlər, başlıca müddəalar hey-rət və heyranlıq yaradan bir tərzdə irəli sürülmüşdür.

A.Aslanov uzun illər müxtəlif janrlı sənət əsərlərinin--faktiki materialların təhlili əsasında başa gətirdiyi həmin monoqrafiyanın "İncəsənət və təbiiyə probleminin tarixinə dair" bölməsində yazır: "...Sənət yenə də... qəlbləri fəth edir, insanları öz əzəmətli səsi ilə xeyirxahlığa, xoşbəxtliyə, mənəvi amallar uğrunda mübarizəyə, rəşadətə səsləyir.

Sənət bəhədrinin qüvvət, güc və müzzəmliyi ilə yanaşı xüsusi bir şövqü, başqa mühüm bir üstünlüyü də vardır.

Bu da onun gözəlliklə, insan qəlbi ilə gözəllik qanunları əsasında rəftarıdır. Özünün ahəngi, məlahətli səsi və sözü, plastik qaməti, mütərəqqi ideya məzmunu ilə sənət insanının hisslərini bir anda ələ almaq, insan ruhunun ən dərin guşələrinə nüfuz etmək, onu ehtizaza gətirmək, insana öz qüvvəsini anlatmaq, insanı ucaltmaq, yüksəltmək kimi bir qüdrətə malikdir".

Respublikamızın ali təhsil ocaqları üçün zəruri sayılan, Azərbaycan SSR Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi tərəfindən 1979-cu ildə təsdiq edilərək "Maarif" nəşriyyatında çap olunan "Marksist-leninçi estetikanın əsasları" dərs vəsaiti də akademik A. Aslanovun təşəbbüsü, rəhbərliyi sahəsində araya-ərsəyə gəlmişdir. Onu da qeyd edək ki, o dövr üçün çox zəruri olan, ali və orta ixtisas məktəblərində çalışan müəllimlərin, təhsil alan tələbələrin ehtiyacını ödəmək baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edən bu dəyərli vəsait də Aslan müəllimin rəhbərlik etdiyi estetika və etika kafedrası əməkdaşlarının yaradıcılıq axtarışları sayəsində mümkün olmuşdur.

Estetik fikrin tarixi inkişaf qanunauyğunluqlarının Şərq estetikası isə Qərb estetikasının qarşılıqlı əlaqədən kontekstində işıqlandırılmasına həsr olunan "Estetika aləmində" əsəri akademik Aslan Aslanovun fundamental tədqiqatlarının çox dəyərli nəticəsi kimi qiymətləndirilir.

Əlbəttə, estetik aləmin, sənətin seyrinə düşən bu nəcib qəlb, həssas zövq sahibi onun bilavasitə yaradıcılarından birinə çevrilməyə bilməzdi. Əlinə qələm aldığı vaxtdan şeir də yazırdı. O ən ülvü, ən vacib mətləbləri, Azərbaycan təbiətinin əsrarəngiz gözəlliyini şeirlə, nəğmələrlə tərənnüm etməyi, müxtəlif qəbildən olan insanlara çatdırmağı vacib sayırdı:

Aslan Aslanov təbiətən lirik şair idi. Bunu hələ keçən əsrin 50-60-cı illərində nəşr olunan şeir kitablarından da görmək olur. "Səni düşünürəm" (şeirlər və mahnılar, Bakı, 1958), "Qızlar və bənövşələr" (şeirlər və poemalar, Bakı, 1961) hələ o zaman sənətsevərlərin diqqətini cəlb etmişdi.

Aslan müəllim şairliklə estetikliyi qoşa qanad kimi xüsusi bir ahəngdə, vəhdətdə davam etdirirdi. Nəğməkar şair kimi ad çıxarması ilə fərhlənirdi. Təsədüfi deyildir ki, "Yazıçı" nəşriyyatının 1985-ci ildə çap etdiyi şeirlər kitabını da "Nəğməli günlərim" adlandırmışdı.

A.Aslanovun poeziyasında Azərbaycan təbiətinin gözəllikləri, ülvilikləri xüsusi bir ahəngdarlıqla tərənnüm olunur. Təbiət mənzərələri, insanın təbiətə estetik münasibəti ən incə, kövrək hisslərlə nəzərə çatdırılır.

Doğma Azərbaycanın zəngin təbiəti ilə yanaşı, ictimai-siyasi həyatı da Aslan müəllimin poeziyasından yan keçməmişdir. Erməni faşistlərinin 1988-ci ildən başladığı elan olunmamış

müharibə şair qəlbini dilə gətirmiş, dərin vətənpərvərlik ruhu ilə aşılanan mübariz misralarını yaratmışdır:

***Qarabağım uca dağdır əyilməz!
Dost köynəyi yad əyninə geyilməz!
Köhnə yurda təzə adlar qoyulmaz!
Bu gün biz hamımız qarabağlıyıq,
Bu torpağa, bu diyara bağlıyıq!..***

Əsirlikdə qalan torpaqlarımızın, şəhid kəndlərimizin, şəhərlərimizin taleyi Aslan müəllimi ciddi narahat edirdi. O da xalqımızın digər mütərəqqi ziyalıları kimi Şuşa həsrətinə dözə bilmirdi. Bu hisslər, bu həyəcanlar "Hardasan, igid oğlan" nəğmə mətninin yazılmasına səbəb olmuşdu. O, sənət dostu, bəstəkar Süleyman Ələsgərovlə bu nəğmənin üzərində işləmiş igid əsgərlərimizi qələbəyə ruhlandıran bir sənət incisi yaratmışdır:

***Hardasan, ey igid, şanlı qəhrəman?
Sədləri uçurub yıxacaq oğlan!
Şuşa qalasına cumub ilk dəfə,
Ücrəngli bayrağı taxacaq oğlan!***

İnanırıq ki, Aslan müəllimin arzuları çin olacaq, elmi-bədii əsərlərində irəli sürdüyü mənəvi-estetik ideallar müstəqil Azərbaycanımızın tərəqqisi naminə fəaliyyət göstərən nəsillərin tərbiyəsində mühüm rol oynayacaq.

İyirmi ildən çoxdur ki, Aslan müəllimin bu gözəl, istəklili Vətən oğlunun, Azərbaycan təbiətinin gözəlliklərini, ülviliklərini tərənnüm edən nəğməkar şairin, görkəmli estetik alimin səsinə eşitmir, mehriban nurani cəhrəsini görmürük. Ancaq hər an xatırlayıırıq Aslan müəllimi. Elə dünyaya gəldiyi Ağstafada, Qazax elində, həyatının, yaradıcılığının böyük bir dövrü ilə bağlı olan Bakı Dövlət Universitetində, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində, Respublika Elmlər Akademiyasında da dərin hörmət və ehtiramla xatırlayırlar Aslan müəllimi.

Elinə-obasına, xalqına can-başla, təmənnəsiz xidməti həyat – yaşamaq idealına çevirənlər, bax beləcə ürəklərdə, xoş, ülvü xatirələrdə yaşayırlar. Elə yaşayırlar ki, öləndən sonra unudulmurlar.

Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, ictimai elmlər üzrə akademik katibi, fəlsəfə elmləri doktoru, professor, Əməkdar elm xadimi, SSRİ-nin ali təhsil əlaçısı, SSRİ və Azərbaycan Yazıçıları ittifaqlarının üzvü və s. elmi və fəxri adlara alın təri, cəkkdiyi zəhmətin sayəsində nail olan Aslan müəllimin özünəməxsus təbiəti var idi. Sadəliyi, istiqanlılığı, elsevərliyi ilə diqqəti cəlb edirdi. Zəruri hallarda, lazım gələndə məqamda təsirli, orijinal söz demək bacarığı ilə seçilirdi Aslan müəllim. Bu gözəl insani keyfiyyətləri özünün parlaq şəxsi nümunəsi ilə rəhbəri olduğu aspirant, dissertant və doktorantlara da aşılayırdı akademik Aslan Aslanov.

Bu il avqust ayının 20-də elinə-obasına qəlbən bağlı olan fədakar alim, ən başlıcası mahir estetik, nəğməkar şair kimi elm-təhsil, mədəniyyət aləmində fəxri yer tutan akademik Aslan Aslanovun 90 yaşı tamam olur. Bu günlərdə yubiley ərəfəsində 69 il ömür yaşayan, dərin vətənpərvərlik hissi ilə yazıb-yaradan və elm-təhsil quruculuğu sahəsində fədakarlıqla çalışan alimin ömür yoluna işıq tutmaq hər birimizin vətəndaşlıq borcu kimi dəyərləndirilməlidir. İnanırıq ki, ustadın yetirmələri, habelə vaxtilə möhtəşəm elm-təhsil ocaqlarında çiyin-çiyinə çalışdığı həmkarları müxtəlif xarakterli anım, yubiley təbirlərində Aslan müəllimin adına layiq çıxışları, habelə mətbuatda dərc etdirdikləri yazıları ilə onun ruhunu şad edəcəklər.

***VİDADİ XƏLİLOV,
pedaqogika üzrə elmlər doktoru,
professor, Rusiya Pedaqoji və Sosial Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar müəllimi***